

САНГА ОЛОХ

Чурапчы уулуунун хааны

ХАНЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

КРЕДИТНЭЙ КООПЕРАТИВТАРЫ ТЭРИЙИГЭ КЭПСЭТИЛЭР

Дьаһалта дьактыгар бу ый 20 күнүгэр "Чурапчы" ТХКПК бырабыланнын 18 киһилээх састааба уонна сана тэриллит Одьулуун, Хайахсыт кредитнэй кооперативтарын, Мындааайы уонна Мугудай ТХКПК-ларын, улуус бедон бааһынай хаһаайыстыбаларын салайааччылар, сылгыһыттар мустан сүрүннээн 2 боллуруоһу дьүүллэстилэр. Манна улуус баһылыгын бастаах солбуйааччы Н.Н. Попов кыттыһы мала.

Ол курдук бастаахынан Правительство дьаһалыгар олобуран Чурапчы улуугар ытыллар эксперименттэ үс өрүттээх сөбүлүннүргэ (улуус - тыа хаһаайыстыбатын министрствота - ТХКПК) илии баттырга "Чурапчы" ТХКПК генеральнай директоругар А.Т. Ноговицынна болумуочулары биэри туһунан иһитиннэрин оһоһулунна. Манна А.Т. Ноговицын кылгастык улууска ТХКПК иһинэн продовольственной фонда тэриллэр суолларын, республика баһылы кредитнэй кооперативтары тэрийиңгэ 7 пилотнай проект үлэлээн иһэрин, Чурапчы улууттан советох Сылгы кыттыһан үлэлэтэрин уонна сөүһү ахсааныгар субсидия 1 кварталга 53%, оттон II кварталга 27% кэлэрэ күүтүлэрин кэпсэттэ. Хайахсыка 80, Одьулуунга 25 киһи кредитнэй кооператив чилиэттэринэн буолбуттарын, ин-

никитин кредитнэй кооперативтарга Чурапчы улууга барыта хабыллыахтарын эттэ. Бу кредитнэй кооператив тэриллэрин государствотан өтөрүнэн оһоһуллубатах көмө быһытынан сыналаата. Ол эбэтэр Хайахсыка 80 киһи 800 солкубайдыны уган, оттон бюджет 2400 солк. хас бирдигилэригэр эбэн, бу кредитнэй кооператив хайы-уһа 250 тыһ. солк. курдук үлэтиит. Бу мунууллубут үбү-харчыны кредитнэй кооператив байэтин быһаарытынан чилиэттэригэр, эбэтэр уопсай кредит оһоһуон сөп. Маны таһынан кредитнэй кооперативка киһи, сайылыктааһынна кыттыһааччыларга 1 сөүһү төбөтүгэр 1 тыһ. страховка, сайылык тутуугугар 500 тыһ. солк. субсидия көрүлүр.

Чурапчы улууга бу эксперимент ытыһа кыттыһан үлэлэтэринэн кириэхтээх, ол быһытынан үс өрүттээх сөбүлүннү түһэрлиэхтээх. Улууска эксперимент ытырга 7 киһилээх сөбүт тэриллит, болумуочулары быһаарылыбыт, тырыллыбыт. Сөбүткэ председателинан улуус баһылыгын солбуйааччы Н.Н. Попов, солбуйааччынан тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига П.И. Макаров, чилиэттэринэн "Чурапчы" ТХКПК директора А.Т. Ноговицын, "Мындааайы" ТХКПК директора Н.А. Федотов, сана та-

риллибит "Тускул" кредитнэй кооператив салайааччыта И.Н. Парфенов, "Танда" бааһынай хаһаайыстыбатын салайааччыта П.Ф. Максимов, "Олокоос" бааһынай хаһаайыстыбатын салайааччыта В.В. Смирников буолбуттарын ТХКПК бырабыланнын, мунуах кыттыһааччылар бары бири киһи курдук бигэргэттилэр.

Бу эксперимент чэрчитинэн ытыллар дьаһаллар үбүлээһиннэр саас-сааһынан быһаарылына. В.М. Ядрихинский сайылыктааһынна киһи ирдэбиллэри оһоһулларын быһаарда. Ол курдук анал типовой сайылыктар (дойкалаах, сойутардаах), искусственной сизмолэһин луунара, ныйыи туһунан тутуу, сайылыктарга 100 төбөтөн итэһэ сүөх сөүһү баар буолуохтаабы аһылына. Манньк сайылыктарга үүт 26 солк. тутулуохтааба, субсидия харчыта көрүлүөхтээ, үүтү тизийгэ көмө оһоһуллуохтааба, документацията чуолкай буолуохтааба, комбикорманан, эбии аһылыгын (заменитель цельного молока) ааһааччыларга, субан сөүһүнү тутарга күрүө-хаһаа оһоһуорго көмө көрүлүөхтээ кэпсэнилинэ. Н.Н. Попов эксперимент олохтоо киллэрэргэ үүс-элбэх үлэ ытыллыбытын, кооперациялааһыны тэтитэргэ, тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын оһорон таһаарытын

улаатыннарарга, барыта тыа хаһаайыстыбатын өрө тэрдэргэ туһуламмыт республика үрдүнэн хаһан да тэриллэбэтэх үгүс усулуобуйалар баар буолбуттарын ында. Ол гынан баран эксперимент бары ирдэбиллэрэ толоруллар буоллаччыта эрэ, үбүлээһин, ГСМ-нан, тутуу матырыйаалынан уо.д.а. көмө оһоһулларын быһаарда.

Мунуах кыттыһааччыларга эксперимент тула кэпсэттилар, чуолкайдааһыннары иһиттилар, санаа атастастылар. И.П. Пономарев оһоһуллар дьаһаллары революционнайынан сыналаата уонна байэтин этилэрин кото киллэрэ, ордук тыа үлэһит дьонун (бааһынай хаһаайыстыбалар чилиэттэрин) пенсиянан ааһааччыны боллуруостарын кетектэ. Оттон "Тура" бааһынай хаһаайыстыбатын председатели В.М. Свицева сайылыктааһыны хаһыс да сылын үлэлээн киллэрэн ээрим, Правительство өртүттэн сөптөөх дьаһал оһоһулларын, үлэһиттэргэ социальнай көмө баар буолуохтаагыттан үөһэри бэлэтээтэ. "Бэра" бааһынай хаһаайыстыбатын председатели А.Е. Свицев эккэ субсидия көрүлүрүн, сылгыһыттар хаһаастаах буолууларын туруоруоста. Оттон сылгыһыт Е.Ф. Попов олохтоох усулуобуйага сөп түбэһиннэрин сайылыктарга, сылгы бааларыгар бырайык-

тары киллэрэн, манна фондага угуллар харчытан инвестиция курдук киллэрэххэ дьин этин киллэрэ.

Н.Н. Попов түмүк тылыгар ким кыахтаабынан, дьосурдаабынан оһоһуллубут усулуобуйалары туһанан тэрийиңнээх, барыстаах хаһаайыстыбалары тэрийиллэригэр, тыа хаһаайыстыбатын управлениетыгар сайаалка киллэрэллэригэр ынырда.

Мунуах иккис түһүмэсэр

"Чурапчы" ТХКПК бырабыланнын чилиэттэре бааһынай хаһаайыстыбалар үүтү таһаарга транспортнай оһоһуоттарын уйунарга, сэллэрээтэр (обратка) үүтүн лиитэрэтин 50 харчыга хаалларарга, үүтү тизийитин нэһилиэнэһэ 70 харчы оһорорго, үүтү туттарааччылар прививкалалларын ирдиргэ быһаарыны ыллылар.

Дмитрий СТРУЧКОВ.
Хаартыскаларга: мунуах кыттыһааччылар.

АДМИНИСТРАЦИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА "ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС (РАЙОН)"

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

N 32

от 16 марта 2006 года.

ОБ ОТКРЫТИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ КОНСУЛЬТАЦИИ ДЛЯ НАСЕЛЕНИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА "ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС (РАЙОН)"

Во исполнение Федерального закона "Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации" от 31.05.2002 года N 63-ФЗ с целью юридической консультации для обеспечения населения муниципального района квалифицированной юридической помощью:

1. Открыть юридическую консультацию для населения муниципального района.
2. Установить местом юридической консультации для населения по адресу: 678670, Чурапчинский улус (район), с. Чурапча, ул. Карла Маркса 3.
3. Назначить консультантом юриста, члена адвокатской палаты РС (Я), имеющего удостоверение N 269, государственный реестр N 14/286, Платонова Константина Егоровича.
4. Платонову К.Е.:
— для своей работы руководствоваться законом РС (Я) "О мерах по обеспечению доступности для отдельных категорий лиц, согласно приложению N 1.
5. Первому заместителю главы Попову Н.Н.:
— принять необходимые организационно-технические меры по созданию и деятельности юридической консультации для населения.
6. Контроль за исполнением постановления возложить на 1 заместителя главы Попова Н.Н.

И.Н.Амосов,
Глава муниципального района.

Спорт

ЭДЭР МАДЫННЫЛАР КӨРСӨҮҮЛЭРЭ

Кулун тутар 17—18 күнүгэр Одьулуун нэһилиэгэр оһолорго мас тардыһытыгар республикатаагы чемпионат буолан ааста. Бу күрэхтэһин республика спортивнай дьаһалларын халандаарыгар мас тардыһытын федерациятын сөбүлүннээн, Олимпийскай Эрааллар уһиликларын, оһо спортивнай оһуолаларын дирекцияларын бигэргэтиллэринэн киһи, ытылына.

Кэли күн олохтоохтор 12 улуус спортсменнарын уонна бэрэстэбинэллэрин сылаас үүттээх чэйинэн, миннигэс арыылаах алаадынан аһах тутан көрүстүлэр. Сарсыарда 9 чаастан Сыннаалан киинигэр "Иэйи-эхсит" түмсүү алгысчыттарынан арыылаан күрэхтэһин сааланна. Чемпионат бастаах эргиртэн тыһааһынаах буолла. Кэлбит дьон уруйугар-айахыгар уйдаран, оһолор бэйэлэрин кыахтарын толору туһанан, тренердэрин субэлэрин ону кытта дьүөрэлээн, кырдык даһаны, үчүгэй түгэнэри көрдөрдүлэр.

Ити күн күнүс 2 чаастан күрэхтэһини үөрүүлээхтик аһы сааланна. Оһо спортивнай оһуолаларын дирекцияларын солбуйааччы директор, Мындааайыттан төрүттээх бири дойдутаахпыт К.М. Сидоров, улуустаагы үөрэх управлениетын начальнига Е.С. Сидоров спортсменнары истинник ээрдэлээтилэр. А.П. Гоголев аатынан Чурапчытаагы оһо музыкальнай оһуолатын "Дьирээнкэй" үгүс ансамблын уонна Дмитрий Чабаан салайар "Ураанхай" цирковой студия оһолорун нүөмэрдэрин,

улууспут мадынылар Саха сириг былаабын таһаарыларын дьон бары өрө көтөбүлүн көрүстүлэр. Киһэтин Одьулуун орто оһуолатын ырыаһыт оһолоро бэртээхэй сыннаалан киһэтин тэрийдилэр. Оттон тренердэр уонна бэрэстэбинэллэр туспа түмсэн санааларын атастастылар, бири сүрүн сыаллаах, элбэх өрүттээх үлэ былааһын тускулун торумнаатылар. Ол курдук, эһилиги чемпионаты Таатта улуугар ытыгарга спорт маастардар Михаил Неустроев уонна Андрей Сидоров этии киллэрдилэр. Маны таһынан "Азия оһолоро" норуоттар икки ардыларынаагы оонньууга республика мас тардыһытыгар сүмэрдьимит хамаандатын тэрийэр уонна бэлэмниир комиссияны таллылар. Бу комиссия салайааччытынан Хатас 7 №-дээх оһуолатын директор Евгений Егорович Гоголев таллына. Чилиэннэринэн Чурапчыттан Е.С. Калитонов, Мэнэ-Хаҥаластан Н.И. Боярин, Аммантан А.В. Владимиров, Хаҥаластан В.В. Олесов киридилэр.

Сарсыңгы күнүгэр сэттэ ыйааһынна бастын миэстэлэри быһаарсар сүрүн күрэхтэһин сааланна. Спортсменнар дьон ыалдьан, ыһыттан-хаһыттан Сыннаалан киһи мэхтиэтигэр өрө түллэһиниргэ дьылы гына. Күрэхтэһин түмүгүнэн 40 кг ыйааһынна Сунтаар эдэр мадыныта Айвал Иванов бастаата. 45 кг Уус-Алдантан Коля Стрекаловскай чемпионнаата, киһи кэнниттэн бири дойдутаахпыт Гоша Пугачев иккис буолла. 50 кг Мэнэ-Хаҥалас ха-

лын харылааба Стас Федоров кэнниттэн чурапчылар уолбут Гоша Рязанская иккис призёрунан табыста. 55 кг эмиз Мэнэ ыһаата Ваня Марков киһи да тулуппата. 60 кг эмиз киһи бири дойдутааба Павел Бочкарев өрөгөйдөөтө. 65 кг Хаҥаластан Вова Трофимов, оттон үөһэ ыйааһыннарга Аммантан Юра Мякишев бастаатылар.

Абсолютнай кыайылаабы быһаарыыга 45 кг дьирэ барыта 10 эдэрмадыны кытынна. Кыайылаабынан Бүлүү уола Саша Васильев тахсан, Одьулуун нэһилиэгин анал бириһин - музыкальнай киһи ылла. Улахан ыйааһыннарга мунутуур кыайылаабы быһаарарга 13 мадыны суруттарда. Хабыр киһирсиһэр түмүктэринэн Дьоккуускай бухатыра, 110 кг ыйааһынаах ныйгыл былычыннаах Максим Михайлов кыайы өрөгөйүн биллэ. Киһиэхэ улуустаагы үөрэх управлениетын бириһэ - DVD-плеер туттарылына.

Бу күрэхтэһин барытыгар көмөлөрүн, бэртээхэй бырааһынныгы бэлэттээбиттэрин иһин үөрэх управлениетыгар, Чурапчытаагы физкультурнай институт салалтатыгар, Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтатыгар, профессиональнай лицей үлэһиттэригэр, орто оһуола коллективтар, нэһилиэк общественниктарыгар улахан махталбытын биллэрэбит уонна манньк дьаһалларга мэлдьи бу курдук түмсүүлэх буолуобун дьин ынырабыт.

Анатолий ЕФРЕМОВ,
Одьулуун орто оһуолатын
учуутала, мас тардыһытыгар
СР спордун маастара.

"Гражданская килбизн" бэлиэ хаһаайына, РФ Журналистарын союһун чилиэнэ, СР культуратын туйгуна Гаврил Гаврильевич ПОПОВ аатынан бириэмийэни анааһын балаһыанньата

Тэрийэччи: "Саҥа олох" РИХ Г.У.

Сыала-сорууга: Г.Г. Попов аатын үйэтити, улууска журналистскай бириэмийэни олохтоһуну садалааһын, эдэр ыңчат ортотугар журналистиканы сайыннары, журналист статусун үрдэти, ыңчатты журналистика ыңгитигэр тардык.

Ытыллар болдьоһо: Сыл ахсын. Бастаах бириэмийэ "Саҥа олох" хаһыат 75 сылыгар аналлаах торжественнай чааска туттарыллар. Оттон салгыы тохсунуу 13 күнүгэр - РФ Бэрэстэтин күнүгэр туттарыллар үгэс барар.

Кыттааччы сааһа: 18-гар дьирэ.

Сыаналанар: сахалыы тыл-өс, темага үлэлээһин, жанры тутуу, оперативность, сыты көрүүлэр. Кыттааччы хас да араас жанрга суруйууларынан кыттан сөп. Бири да айымныан кыт-

тар кыах бэрлилэр.

Жанра: хаһыат бары жанра (информация, корреспонденция (ыстатыйа), репортаж, зарисовка (дүйүү), интервью) кенүүлэнэр.

Суруйуулар компьютерга бэчээттэммит, тыл үөрэхтэһин бэрэбэркэтин ааспыт буолуохтаахтар. Кээмэйдэрэ А4 кумааыга 14-тээх шриббинэн 5 лискэ дьирэ кенүүлэнэр. Үчүгэй айымнылар хаһаапка тахсаллар. Почтанан ытыгар түгэнитигэр "Г.Г. Попов аатынан бириэмийэ конкурсу" дьин бэлэтииргитигэр.

Кыайылаах харчынан бириэмийэни, анал диплому тутарын таһынан хаһыат историятыгар киһирэр.

Тэрийэр субэ.

МӨЛҮЙҮӨННЭЭХ ГРАННА—ПРЕТЕНДЕНТ

Марина ПОПОВА, 9-с кылаас үөрэнээччигэ

Педагогической үлэ уонна спорт ветерана (К.К.Пермяков 80 сааһыгар)

Билиги улууспутугар СР үөрэҕин үтүөлээх үлэһитин, РФ үөрэҕиритин туйгунун Кирилл Кириллович Пермяков киһи үксэ билэр буолуохтаах. Кини бу сыллар тухары үлэлээн-хамсаан, айан-тутан кэлбит үлэтин сыаналыыр уустук, ол курдук элбэх, кизн, үлэлээх.

Кирилл Кириллович 1926 сыллаахха кулун тутар 20 күнүгэр Мугудай кэһилиэтигэр, Акулина Филипповна уонна Кирилл Максимович Пермяковтар дьиз - кэргэннэригэр төрөөбүтэ. 1935 сыллаахха Мугудай оскуолатыгар үөрэнэ киирбитэ. 1936 сыллаахха ийэтэ өлөн хаалан убайыгар иитилибитэ. 1941 сыл аны учуутал убайа Егор Кириллович өлөн хаалан, үөрэнэр кыаба суох буолан, колхозка үлэли иһэллэ. Эдэһийигэр Евдокия Кирилловна Кривошапкина олохтор Болугур нэһилиэгин Амма сэттэ кылаастаах оскуолатын үөрэнэн бүтэрбитэ.

Сэрии сылларыгар очотообу оло, ыччат сиринэн сайынны от-бурдук үлэтигэр үлэлээбитэ. Ыһыккы аһыах күнүнэн бүтэрэргэ үөһэттэн кытаанах дьаһал кэлэр. Кирилл Кириллович онно улахан дьону кытта тэҥнэ үлэлээһэр, хараҥа кэмгэ эрэ утуян ыаллар. Ыһыккы бааһына атын тараахтык сылдьан утуктуурун умнубаттык өйдөөн хаалбыт.

1943 сыллаахха Чурапчытаагы педагогической училищета үөрэнэ киирбитэ. Аба дойдуга Улуу сэриитэ саҕаланыытаан училищета военруктар ананан үлэлээбиттэрэ, физкультураны тэҥнэн байыаннай үөрэх баар буолбута. Ити предметиэрэ лейтенант Михаил Георгиевич Болыев үөрөппитэ. Сэрии кыһарбаныгар, ас-таҥас кырыымчыгар үөрэммит ыччаттааҕа санааларын көтөҕөрө. Ыччаты спорка көбүлүүр, күүрктэр дьобурдааба, үөрэнээчилэрин ситиһилэрттэн олус үөрэрэ, очотообу кэмгэ эт-хаан өтүнэн сайыннарбыт эбит диин билигин Кирилл Кириллович кинээх махтана санаар.

Сэрии кэмгэр хайыһар байыаннай - прикладной суолталааба, спортивнай күрэхтэһини собохтор көрүнүнэн буолбута. Билигин курдук тренердэр суохтара. Сүүрүү техникалар, эрчиллинииматыгар ким да үөрөппит этэ, ким хайдах сатырынан сүүрэрэ, эрчиллэрэ. 1943 сыл сааһыгар хайыһардыттар оройуоннаагы күрэхтэһилэригэр Амма сэттэ кылаастаах оскуолатыттан үстүөрт уол буолан хайыһарынан

айаннаан кэлэн кыттыбыттар. Кирилл Кириллович уолаттарга 5 километрга киирсэн иккис миэстэ буолбута, салгыы республиканскай күрэхтэһингэ кыттарга ыһырыллыбыта. Эппит күннэригэр (телефонунан сибээс суоба) 70 км хайыһарынан Мындабаайыттан соботобун айаннаан кэлбитигэр "күрэхтэһингэ барбат буолубут" диибиттэр, тэҥнэһэ дуо, төттөрү сатыы төннөргө күһэллүбүт. Онно олус хомойбутун умнубат.

1944 — 1946 сылларга педучилищета үөрэнэ сылдьан үс төгүл республиканскай күрэхтэһингэ кыттыбыта. Билигин курдук спортивнай тэрл, тренер, күрэхтэһилэргэ илдьэ сылдьар салайааччы диин суох буолара. Туох түбэлэринэн бэйэлэрэ транспорт булан, массыына кузовыгар таһаарса кыбыллан айаннаан күрэхтэһилэргэ кытталара. Бастагы икки сылыгар Кирилл Кириллович бириистээх миэстэлэргэ тиксибитэ. Үһүс сылыгар оройуон хамаандатын салайыта, бэйэтэ 10 уонна 20 километрга тыа сирин хайыһардыттарыгар чемпион буолбута. Чурапчы спортсменнара уоллуун-кыыстыын бары дистанцияларга уонна эстафетага бастаабыттар. Оройуон спортивнай историятыгар аан бастаан хамаанданан күрэхтэһингэ бастаан, харчынан уонна анал чаһынан биризмийлээммитэ.

1946 сыллаахха педучилищетын бүтэрэн Дьокуускайдаагы педтехникум исторической факультетыгар үөрэнэ киирбитэ. Кини историк идэтин таларыгар очотообу педучилище директоры, кэлин профессор буолбут Федот Григорьевич Сафронов сабыдыллаабытын ахтар. 1950 сыллаахха үөрэҕин бүтэрэр сылыгар Дьокуускайдаагы Госиздательство политмаассабын литература редакторунан үлэтин саҕалаабыта. Үлэтин быһыгар тылбааһынан дьарыктаммыта. 1952 сыллаахха үөрэх министре З.П.Саваин ыһырытынан, Өймөкөөн орто оскуолатыгар учууталынан, иккис сылыгар директорунан акамыта. Итинэн ыла педагогической үлэҕэ көһөн эдэр сааһыгар хотунан, бүлүү сүннүүнэн, Дьокуускай Хатаһыгар үлэлээн суолун-иһин хаалларбыта. Ол эрэри Кирилл Кириллович күн бүгүнүгэр дылы сүрүн үлэтин, кыһамнытын, сыратын - сылбатын төрөөбүт улуутугар анаата.

Олохун устатыгар 30-чаа чугаһыыр сыл инспекторынан, директорунан, директор солбуйа-

аччынан, партия райкомун отделын сэбиэдиссэйинэн - салайааччынан үлэлээтэ. Ону барытын бир ыстатыйага сырдатар кыаллыбат. Сорох эрэ түгүннэри ахтан аһар төбөстөөх.

Ааспыт үйэ 50-с сылларыгар үөрэх оройуоннаагы салаатын инспекторынан үлэлиир кэмигэр Мугудай сэттэ кылаастаах оскуолатын бэрэбизиркэлээн баран оскуола партиянай тэрлэтигэр уонна педсоветыгар оскуола сана дьизин тутууну колхоз бырабыллыаннаагыгар туруорсарга уураах ыһынарбыта. Очотообу Калинин аатынан колхоз (председатель И.И.Сивцев) итин ыһынан, 1956 сыл сааһыгар тутууну саҕалаабыта уонна ити сыл күнүнүгэр бүтэрэн үлэҕэ киллэрибитэ. Бу былааннаахтар, госу-дарствотунан үбүлээмэтэх, колхоз бэйэтин кыаһынан ыһылыбыт тутуу этэ. Оройуон салалтатын туруорсуутунан тутуу сметнай ороскуотун сорохун үөрэх министрвота колхозка төлөөбүтэ. Мугудайга Чурапчы уонна Дирин кэ-ниттэн үсүһүнэн орто оскуола аһыллара ситиһиллэбитэ. Кирилл Кириллович 1961 сылтан Мугудай орто оскуолатыгар балачча үлүн-нүх директорунан уонна учууталынан үлэлээбитэ. Алабар, Бахсы оскуолатын бүтэрээчилэр үгүстэрэ сүүрбэчэ сыл устата Мугудайга үөрэммиттэрэ. Манна оройуонна бастагы уунан итиллэр спортивнай саала тутуута ситэрил-лэн үлэҕэ киирбитин ситиспитэ. 75 миэстэлээх типовой интернат дьизин тутуутун туруорсан ыһынар-быта. Оскуолаҕа пришкольной участка үлэтигэр (учуутал Е.Е.Сивцев), спорка (физрук Г.Н.Око-нешников), уус-уран самодея-тельноска, математика олимпиа-

датыгар, оскуоланы бүтэрбиттэ-ри кылааһынан производствоба таһаарыга биллэр - көстөр си-тиһиллэрдээх этэ. Бүтүүн аҕыс кылаастаах уонна орто үөрэх-тэһин сокуона олоххо киирбитэ. Үөрэнээччи кылааска иккис сыл маассабай хаалыга суох оҥоруллубута. Бу үлэни көбүлээч-чилэринэн биридэстэр Я.Г.Пав-лов Саха АССР үтүөлээх учуутала буолбута, Үлэ Кыһыл Знамята ор-денынан наҕараадалааммыта.

Итини тэҥнэн Кирилл Кириллович иккистэн үөрэх са-лаатыгар инспекторынан, кэлин Чурапчы орто оскуолатын учууталынан, очнай - заочнай оскуолаҕа директоры солбуйааччынан үлэ-лээбитэ. Ити саҥа форманан оройуон үлэлиир ыччата кизиник хабыллан сүүһүнэн киһи уопсай орто үөрэхтэммитэ, оройуонна ыччаты бүтүүн орто үөрэхтэһин ситэриллэбитэ.

Үлэлээбитин тухары үгүс сыл-ларга пропагандыһынан, "Билии" общество лекторынан сылдьыбы-та, ити үлэҕэ элбэхтик бэлэтэ-митэ, республикатаагы бочуот ду-оскатыгар таһаарыллыбыта. По-литической эрэ буолбакка, педа-гогической пропаганданан эмиз балаҥа дьарыктаммыта, новатор - учуутал Е.Д.Макаров уопутун түмэр кинигэни суруйан бэлэтэ-тэппитэ. 1987 сылга улуустаагы педагогической музейи тэрий-битэ, онно улуус үөрэхтэһинин ис-торията, педагогической өй-санаа сайдыыта хомуллан көрдөрүлүбүтэ. Ол эрэри калин дьизтэ кырааһыттан ити музей тэтимээхтик сайдыыта кыаллы-бата. 60-с сыллартан саҕалаан пе-ография хас да ученигын тылба-асчытынан буолар.

1991 сылтан 12 сыл устата но-руот педагогикатын Ассоциация-тын улуустаагы сэбиэтин предсе-дательинэн далааһыннаахтык үлэ-лээтэ. Улуус үгүс нэһиликтэригэр уонна улуус киинигэр Ассоциация сэбиэттэрэ тэрлэн элбэх үлэни ыһытылар. Ордук Алабар, Кыта-нах, Хайахсыт, Чурапчы орто ос-куолатын сэбиэттэрэ оҕону итин-гэ норуоттут үтүө үгэстэрин сөргүтүүтэ, сайынарыйга биллэр - көстөр ситиһилээхтэр. Баста-кынан саҕалаан улуус уһууаана-ра үлэлэригэр этнопедагогиканы утумнаахтык киллэрмилэрэ урдуктук сыаналанар. Ол курдук "Мичил", "Кэскил", "Улыбка", "Кыталык", "Чуораанчык" уонна Сылан нэһилигин уһууаанара федеральной-экспериментальной площадка, Хатылы, Одьулуун, Алабар, Мугудай уо.д.а. үгүс

уһууааннар республикатаагы пло-щадка статуйун ылан үлэлиилэр. Сыллата норуот педагогикатын тарбатыга, сайыннарыга улууу бүтүннүүтүн хабар конфе-ренциялары, педагогической аабыллары ыһыты үгэһэ олохсуй-да. Кирилл Кириллович бастын дакылааттары түмэн "Норуот пе-дагогиката — оҕону итингэ" уон-на "Норуот үтүө үгэстэрин — ыч-чаты итингэ" диин ааттаан таһаарыт хомуруунууктара рес-публикаҕа уолут быһыытынан тарбааммытара. Кини норуот ум-нуулан эрэр үгэстэрин сөргүтүүгэ үгүстэр итин өйөөбөт, суолтатын өйдөөбөт кэмнэригэр саҕалам-мыт дьаныардаах үлэҕэ түмүктэр-дээх буолла. Ону сыаналаан ассо-циация бырабыллыаннаагы кинини хаста да биризмийлээбитэ, он-тон Үөрэх министрствота Бочуо-тунай грамотанан наҕараадалаа-быта.

Кирилл Кириллович үөрэх-тэһин историятын уонна төрөөбүт кыраайын үөрэтиигэ үһүннүк үлэлээбит крөөдө буол-лар, ол курдук улуус уонна рес-публика хаһыаттарыгар, суруна-алларыгар үгүс ыстатыйалары бэ-чээттэппитэ. Итилэр истэригэр Л.А.Ойуунускай биографияты-гар, үлэтигэр научнай хабааннаах ыстатыйалар, "А.Е.Кулаковский — Чурапчыга", "С.А.Новгородов — саха национальная оскуолатын төрүттээчи", "Өбүгэлэригэр Боо-туруускай улуус этилэр" диин үлэ-лэри ааттаахха сөп. Улуус комсо-мольскай тэрлэтигин, граждан-скай сэриигэ кыттытын, оройуон дьонно Аба дойдуга сэриитигэр ты-ылга геройдуу үлэлэрин, Е.И.Ку-рашов туһунан ыстатыйалар баал-лар. Кини "Терой гражданской войны Кеша Алексеев", "Истоки школьного образования в Боту-руском уезде", "125-летие Чура-пчинской средней школы име-ни С.А.Новгородова" диин кини-гэлэри, улуус историятын туһунан кинигэҕэ "Народное образова-ние" диин разделы, улуус истори-ятын кылгас хронологиятын су-руйан бэлээттэппитэ. Бу курдук Кирилл Кириллович улуус үөрэх-тэһинин историятыгар салгыы үлэли сылдьар. Икки оҕотун ула-атыннан, үлэһит оҕорон, били-гин аҕыс сизинээх. Кини үгүс сыл-лаах педагогической пропаган-дисткай уонна чинчийэр үлэҕэ үгүс мэтээллэринэн, бочуотунай грамоталарынан бэлэтэммитэ.

Н.ДЬЯЧКОВСКАЯ,
А.ПЕРМЯКОВА.

Чөл олох

ЧӨЛ ОЛОХ ТУҢУНАН ӨСӨӨ БИИРДЭ

Учуонайдар спордунан утумнаахтык дьарыктаныы туһаттан атыны аҕалбатык этэллэр. Холбоһуу: спордунан нэһиликэ 1 чаас дьарык-таннаахха сүрэҕинэн ыалдьыы куттала — 15 бы-рыһыан, 1 — 2 чаас дьизри дьарыктаннаахха — 40 бырыһыан, оттон 2 чаастан ордук дьарык-таннаахха — 61 бырыһыан тийэс кыччыан сөп диин этэллэр. Дьэ, ол иһин физкультуранан ма-ассабайдык дьарыктанарга биһиэхэ усулуобу-я баар дуу, суох дуу дьизин бөлүгүрүс күүрэйэн тахсар. Онноорор 50-с сылларга (1956 — 1960 сс.) улуус үрдүнэн бири да спорт-зал суоҕар физкультураны хамсааһын мунуту-урдук сайдыбыт эбит. А.К.Софронов курдук дьон үлэли кэлбиттэрэ. Ол курдук ШКМ - на тустуу, бокс, гимнастика, танҕара дьизигэр - фехтование, райпо контрбатыгар - шанга курдук секциялар үлэлээбиттэрэ. Аны кулууп-тар айы остуол тенниһэ, бильярд баар буолан рабочай ыччаттар үлэ кэминтэн кизэ аайы му-стан түүн хойукка дьизри дьарыктаналлара, оонньууллара. Дьэ, ол иһин били этэргэ ды-лы арыгылылларыгар соло да суох! курдук буолара. Билигин спортзал бөҕө баар, заллар аһаҥнаах кизизэх баар аһаҥас буолан дьарык-таныыга усулуобуйа тэрийэргэ толору кыахтар бааллар. Холбоһуу, КСК-га курдук, онно дьа-рыктанарга, расписание оһонуулан аан аты-гар ыһаҥы турар, ыһылыбыт биризмээр кэл-де дьарыктанан бараргар усулуобуйа ба-ар. Манна өссө аналлаах инструктордар баал-лар. Бүтүтүт олус үчүгэй буолуо эбит. Улуус-

пут баһылыга И.Н.Аммосов улууска арыгы-лааһын аччаабатын туһунан харчыга таһааран эппиттэн көрдөххө, чөл олохтонууга үлэбит ситэтэ суоҕа көстөн табыста.

Билиги "Чэбдик" диин кулууп тэринэн чөл олох туһа диин уонтан тахса сыл дьарыктанан, чөл олох тускулларын тыһынан буолбакка эппитинэн-хааммытынэн, элбэх көлөһүнү тоһон туран ситиспилигин элбэхтэ нэһиликэниэрэ агитациялаатыбыт, практикески көрдөрүүлэри эмиэ тэрийэбит. Бэйэбитигэр эрэ бүкпэккэ ара-ас таһымнаах мероприятиеларга кыттан кэллү-бүт. Олортон бочумнаахтарын этэххэ, 2000 сыл кулун тутар ыйга буолбут "Саха сирин но-руоттарын бастагы форумугар". Чурапчыга "Чөл олох" туһунан научнай-практической кон-ференцияга (муус устар 2000 сыл) "Культура здоровья и трезвость" диин I-кы Аан дойдуга-аагы конгресска (бэс ыйа, 2004 с.) Итиннэ тыл этэн чөл олох тутарга бу билиги курдук доруо-буяа кулууптарын тэрийэн доруобуйа харыста-былын үлэһиттэринэн кэргээн көрүүххэ, сүрүннэһиэххэ диин эттибит - тыһыныбыт аҕай да биридиэлээн дьонтон ураты хаба тардан ы-лыы суох буолла. Чөл олох салалтаттан саҕаланнааһына эрэ хамсааһын тахсыа этэ диин этэбит, урут да эппиппит. Кини бэйэтин өйө-санаа сайда, бөөрүгү илигинэ арыгыны, та-багы кыайбаккын, ол кыалла илигинэ чөл олохтоомоккун. Ол иһин дьон өйө-санаата көмөлөһүөхтэрин сөп этэ. Бири санаалаахтар-гын кытта түмсэн, санаа атастаһан эл-сини

эргийэн духовноскэ үлэлэһэн ситиһилэниэххэ сөп. Атыннык эттэххэ үс кулуптун дьүөрэлээн чөл олоххо кэллээхтээхпит. Ону таһынан ары-гыттан бүдүрүйэ сыһан баран өрүттүбүт дьон-нору, агитацияга наадылар дьону кытта көрсүһүннэрэр санаа атастаһытын ыһтар киһи бэрт буолуо этэ. Нэһиликтэр аайы чөл олохтоох элбэх үлэһит оҕолордоох ыаллар ба-аллара чуолкай. Бу ыаллары нэһиликэниэрэ кытта көрсүһүннэрэр үчүгэйтэн атыны аҕалбата чуолкай. Быһата киһи өйүн-санаатын уһугуна-рарга дьон туһа диин көрдөөтөххө - тэрийдэх-хэ араас суол көрүн, ньыма баар, хамсааһаха эрэ наада. Дьинэр бэйэлээх бэйэбит итээлбит суолун-иһин булан олоххо киллэрдэр, ол буол-уо этэ кыайыбыт. Ону салалтатын улахан суолта биэрбэккэ олороро хомолтолоох.

"Чэбдиктэр" урукку сылларга улууска "Зна-ние" обществоны, "Дьиз-кэргэн политикатын уонна социальной көмүскэллээх буолуу" уп-равлениетын кытта дьаһалларга кыттыһар эби-бит. Бу сылга киирэн баран улууска син араас дьаһаллар буоллулар даһаны, билигини сыһыарбатылар. Чэ, туох буолуой билиги "Чэ-бдиктэр" бэйэни - бэйэ салайынытын принци-бизир киирэн эппитин-симмитин чэбдиктирдэ-ргэ үлэлээбиппит курдук үлэли кылдыабыт. Бу дьаһааннаах кэмгэ бэйэ доруобуйатыгар үлэ-лэһэн, санааһын сааһылырын туох кыһаанна-ах буолуой?

Ким бэйэтин доруобуйатыгар үлэлэһин баҕалаахтар хас өрөбүл аайы 11 чааска А.К.Софронов спортзалын тустуу сааһыгар күүтэбит.

Е.МАКАРОВ.

Хадаар нэһилиэгин олохтоохто-ро Варвара Кононовна, Николай Николаевич Титовтарга үөрүүлээх түгэн буолла. Уоллара Николай Ни-колаевич Титов сулууспалыыр чааһыттан Махтал сурук кэллэ.

Сурукка младшй сержант Н. Н. Титов Аба дойдуга сулууспалы-ыр иһин үтүө суобастаахтык толо-ро, командованияттан хас да

**МАХТАЛ
СУРУК
ТУТТУЛАР**

төгүл хайбаамыта этилибит. Бэйэ-тин сулууспатынан атыттарга холо-бур буолар буйуну иппиттэрин иһин төрөппүттэргэ Махтал биллэ-риллэбит.

Варвара Кононовна, Николай Николаевич 5 оҕолоохтор. Сулуус-палы сылдьар уоллара Николай ортоку оҕолоро. Аба дойдугаар иһин төлөһөн сулууспалы сылдьар саллааҥа туйгун доруобуйаны, си-тиһилээх сулууспаны, төрөппүттэ-ригэр дьоллоох-сөргүлээх оҕо бу баҕарабыт.

"СО" корр.

автор тус байгаль сүтэр.